

Prof. dr hab. Maria Ledzińska
profesor emerytowany
Uniwersytet Warszawski
Wydział Psychologii

Recenzja pracy doktorskiej

Autorka: Pani magister Izabela Teresa Szymczak

Afiliacja: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II Wydział Nauk Społecznych
Instytut Psychologii

Tytuł: „Podmiotowe uwarunkowania stylów komunikowania się u osób uzdolnionych plastycznie”

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Sękowski

Promotor pomocniczy: dr Martyna Płudowska

Praca doktorska Pani magister Izabeli Szymczak poświęcona jest twórczości artystycznej, poznawanej – podobnie jak twórczość naukowa – przez przedstawicieli psychologii różnic indywidualnych. Studia te mają odległą historię, wyróżnia je też ciągłość rozwoju badań i niesłabnąca intensywność. Twórczość choć intensywnie badana wciąż pozostaje niezgłębiona, skłaniając do podejmowania kolejnych studiów. Jest też elementem wiedzy potocznej, w tym wielu mitów – w znaczeniu fałszywej wiedzy. Dominujące obszary naukowych analiz naukowych stanowi zainteresowanie twórcą, procesem twórczym, jego końcowymi wytworami oraz okolicznościami podejmowania tego rodzaju aktywności (dominujący paradygmat). W procesie badawczym wiąże się to z koniecznością zawężenia pola analiz i niezbędnymi konkretyzacjami.

Ocena wyboru tematu i sposobu jego ujęcia

Świadoma złożoności problematyki Doktorantka zainteresowała się społecznym funkcjonowaniem osób uzdolnionych plastycznie - studentów malarstwa. W oparciu o wiedzę dotyczącą polskiego systemu rekrutacji założyła, że studenci wyższych uczelni i/lub wydziałów artystycznych dysponują tym rodzajem zdolności. Zmierzała do poznania specyfiki sposobów komunikowania się oraz ich osobowych determinant.

Sam problem wyróżników oraz wyznaczników porozumiewania się jest bardzo szeroki, i choć podejmowany przez badaczy z innych ośrodków, nie został wyczerpany, pozwalając na kontynuowanie poszukiwań. Izabelę Szymczak zainteresował w aspekcie stylów komunikacji ujmowanych w szerszej perspektywie właściwości podmiotu. Temat jest ciekawy poznawczo i ważny praktycznie, co podkreślam odpowiadając na pytanie Ustawodawcy o ocenę celu opiniowanego projektu. Jego wartość naukowa polega także, biorąc pod uwagę sposób ujęcia, na:

- respektowaniu postulatów współczesnej psychologii, tj. całościowym podejściu do psychiki tzn. integracji różnych sfer; w tym przypadku zdolności i sposobu porozumiewania się z otoczeniem, czyli bycia z ludźmi i wśród ludzi, z uwzględnieniem charakterystyk osobowościowych (charakter, temperament) i społecznych (kompetencje społeczne, poczucie osamotnienia). W rezultacie projekt osadzony zasadniczo w nurcie psychologii różnicowej zyskał cechy interdyscyplinarności

-stworzeniu autorskiego modelu uwarunkowań sposobu komunikowania się przedstawicieli wybranej (wąskiej) profesji artystycznej i jego weryfikacji drogą postępowania empirycznego. Zakotwiczony został w modelu uzdolnień SAT Wiesławy Limont, stanowiąc przykład jego egzemplifikacji oraz aplikacji. Novum rozstrzyganego problemu badawczego – porównującego specyfikę i uwarunkowania preferowanego sposobu komunikowania się osób uzdolnionych plastycznie i nie posiadających takich zasobów – pozostaje uwypuklenie funkcjonalnego znaczenia zdolności wykraczającego poza tworzenie dzieł sztuki. To oryginalna hipoteza eksponująca znaczenie uzdolnień jako ogniwa pozostającego w interakcji między – najszerzej rzecz ujmując - sferą osobowości a komunikacją z otoczeniem.

Ocena sposobu dochodzenia do stwierdzeń

Doktorantka poszukiwała odpowiedzi na pytanie, które sformułowała w oparciu o dobrą znajomość literatury, selekcjonując i syntetyzując najważniejsze treści. Brzmi ono: jakie psychologiczne zmienne wyjaśniają style komunikowania się w grupie osób uzdolnionych plastycznie. W ślad za tym sformułowała kilkanaście hipotez układających się w trzy kategorie. Weryfikowała je w projekcie empirycznym, tj.

badaniu korelacyjnym z udziałem studentów malarstwa i tzw. grupy porównawczej, czyli żaków z jednego z nieartystycznych wydziałów macierzystej Uczelni. Sposób rekrutacji i gromadzenia materiału empirycznego wiązał się ze specyfiką czasów wymagających wykorzystania platformy internetowej. Wykorzystane zostały standardowe narzędzia, tj. cztery kwestionariusze o sprawdzonych własnościach psychometrycznych (trzy w polskiej adaptacji): Interpersonalne Skale Przymiotnikowe IAS Jerry'ego Wigginsa, Kwestionariusz Temperamentu i Charakteru Claude'a Roberta Cloningera TCI, Kwestionariusz Kompetencji Społecznych KKS-A (wersja N) Anny Matczak, Skala do badania poczucia samotności Jenny De Jong-Gierveld.

Wyczerpujące, w tym zaawansowane analizy statystyczne obejmowały:

- a) porównanie różnic między wynikami w zakresie wszystkich wymiarów (hipotezy 1-4),
- b) ustalenie moderującej roli uzdolnień plastycznych w przewidywaniach stylów komunikowania się na podstawie temperamentu, charakteru, kompetencji społecznych i poczucia samotności (hipoteza 5-9),
- c) określenie – dzięki równaniu regresji (hierarchicznej) - możliwości przewidywania stylów komunikowania się osób uzdolnionych plastycznie na podstawie trzech charakterystyk podmiotowych (hipotezy 10-17).

Autorka uzyskała wiele wyników szczegółowych, które zachęcają do kontynuowania badań w tym obszarze studiów. Porównania międzygrupowe wykazały zarówno podobieństwa jak i różnice między studentami kierunków artystycznych i społecznych. Wyniki na skali Powściągliwy-Introwertywny okazały się wyższe w grupie osób uzdolnionych plastycznie; nawiązuję do tego rezultatu w końcowej części recenzji. Stwierdzono ponadto moderującą rolę uzdolnień plastycznych w predykcji stylu komunikowania się Pewny Siebie-Dominujący za pomocą samokierowania (zmiennej charakterologicznej). W grupie osób uzdolnionych plastycznie, unikanie szkody i wytrwałość (zmienne temperamentalne) oraz poczucie samotności przewidywały styl komunikowania się Powściągliwy-Introwertywny, natomiast unikanie szkody (zmienna temperamentalna), autotranscendencja (zmienna charakterologiczna) oraz kompetencje społeczne w zakresie ekspozycji społecznej przewidywały styl Niezdecydowany - Uległy. Pozyskane rezultaty, choć interesujące, trudno uogólnić ze względu na ich pewną

mozaikowość. Wiążę ją z wykorzystanym narzędziem do diagnozy specyfiki komunikacji, tj. skomplikowaną taksonomią stylów.

Ocena konstrukcji pracy

Praca liczy 170 stron, z czego 106 tworzy główny trzon, a obszerna bibliografia 34 strony (półtora arkusza). W aneksie z kolei zamieszczony został spis tabel i rysunków oraz zastosowane narzędzia.

Spośród sześciu rozdziałów dwa pierwsze stanowią przegląd literatury obejmujący dwa obszary: (1) twórczość, zdolności i osoby uzdolnione plastycznie oraz (2) style komunikowania się oraz ich podmiotowe uwarunkowania. Doceniam - jak już zaznaczyłam - wybór i syntezę przedstawianych treści - zaczerpniętych z bardzo obszernej literatury przedmiotu - związanych bezpośrednio z podjętym tematem. W pierwszym rozdziale przyjęty został dedukcyjny tok wywodu, od definicji głównych pojęć, przez przywołanie wybranych (trzech) teorii i modeli zdolności, przez - oddzielnie przedstawioną - charakterystykę koncepcji uzdolnień plastycznych Wiesławy Limont, do próby podsumowania sylwetek osób uzdolnionych plastycznie. Ten ostatni fragment - co podkreśla Autorka rozprawy - wskazuje na różnorodność oraz wielowątkowość opisów i w efekcie końcowym brak spójności charakterystyk. (Warto zauważyć, że dotyczy to nie tylko osób plastycznie uzdolnionych).

Rozdział drugi „Style komunikowania się oraz ich podmiotowe uwarunkowania” pokrywa się niemal z tytułem rozprawy - uważam to rozwiązanie za niezbyt fortunate. Otwiera go paragraf pt. Społeczny wymiar komunikowania się, z wyeksponowaniem jego podwójnego sposobu ujmowania: jako cechy i procesu. Pozostałe trzy paragrafy to zwięzła charakterystyka zmiennych (temperament i charakter, kompetencje społeczne, samotność) potraktowanych przez Doktorantkę jako determinanty stylów komunikacji.

Rozdziały od trzeciego do szóstego składają się na - nazywaną zwyczajowo - część empiryczną, czyli sprawozdanie z badań. Najważniejsze treści to: problem i trzy rodzaje hipotez (3), wyczerpujący opis metody: uczestnicy badania, narzędzia, procedowanie, analizy statystyczne (4), wyniki zaprezentowane w układzie odpowiadającym kolejnym grupom przewidywań (5), dyskusja pozyskanych rezultatów zawierająca odniesienia do hipotez, odautorski komentarz głównych stwierdzeń, wskazanie ograniczeń zrealizowanego programu z nakreśleniem

perspektyw dalszych badań oraz omówienie praktycznych zastosowań głównych rezultatów (6). Lektura tekstu pozwala pozytywnie ocenić umiejętności Badaczki w planowaniu badań empirycznych zgodnie z wymogami współczesnej psychologii, ich sprawną realizację, analizę danych oraz fachowe raportowanie wyników.

Podsumowując dokonania Doktorantki doceniam Jej kompetencje w planowaniu i efektywnej realizacji projektu w trudnym okresie pandemii. Świadomość niedostatków przedsięwzięcia – podzielam wszystkie uwagi Autorki - wraz z pomysłem na ich przyszłą eliminację stanowi wskaźnik Jej badawczej dojrzałości. Na uwagę zasługują też zaprezentowane zwięźle różnorodne możliwości zastosowań, obejmujące psychoedukację zdolnej młodzieży i ich mentorów, warsztaty oraz treningi umiejętności społecznych, wreszcie działania profilaktyczne w postaci programów obniżających psychospołeczne koszty aktywności twórczej.

Spostrzeżenia końcowe i uwagi do dyskusji

Na koniec pragnę odnieść się do głównego przesłania Autorki eksponującego funkcjonalne znaczenie uzdolnień plastycznych. Stało się ono źródłem następujących refleksji.

- 1) W pierwszej kolejności powracam do pytania na temat roli uzdolnień w życiu artystów: studentów i adeptów malarstwa, formułując je w szerokim planie analiz. Zainspirowana książką – wywiadem Zbigniewa Podgórcza z Jerzym Nowosielskim (wydaw. Znak, 2014) – przywołuję zdanie mistrza: „sztuka to jest pewien sposób na życie, pewien sposób na wyjaśnianie sobie życia”. Uzupełniam ją o zdanie wypowiedziane przed laty przez Franciszka Starowiejskiego na spotkaniu w Ośrodku Szkolno – Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych im. R. Czackiej w Laskach: „odkąd pamiętam zawsze moim językiem był rysunek - najlepiej wyraża moje myśli”. Stwierdzenia te ilustrują wysoki status twórczości w codziennym życiu tych wybitnych osobowości, w tym kontaktach ze światem. Sądzę, że:
  - problem wart jest podjęcia w tym nurcie (czemu służy aktywność artystyczna, jakie potrzeby gratyfikuje, jakie jest jej funkcjonalne znaczenie w ontogenezie)

- zbadania go wśród przedstawicieli młodszej generacji artystów, z uwzględnieniem komunikacji międzyludzkiej, jakże zmienionej w 21 wieku przez technologię informacyjną. Przychodzi na myśl możliwość kontynuowania badań także w podejściu jakościowym, tj. z wykorzystaniem wywiadu i analizy narracji itp.
- 2) Wspomniane uprzednio motywy tworzenia mogą pozostawać w związku z dążeniem do zwięzłości przekazu artystycznych przesłań. Obraz stanowi – oprócz słowa - główny sposób komunikacji. Badania realizowane przez Allana Paivio (i Kalmana Csapo) w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku pokazały wielkie znaczenie obrazu jako nośnika odbieranych i zapamiętywanych treści. Tzw. „efekt” wyższości mnemicznej obrazów” informuje o przewadze percepcyjnej i pamięciowej przekazu obrazowego nad werbalnym (oddaje to znane porzekadło: „obraz znaczy więcej niż tysiąc słów”). W przypadku twórców – i nie tylko - mamy do czynienia z podwójną komunikacją z otoczeniem społecznym: tą bezpośrednią, międzyludzką, i zapośredniczoną, tj. przez dzieła. Rodzi się pytanie o związki między nimi, w tym o relacje między preferowanym stylem międzyludzkiej komunikacji a stylem (tematyką, formą) uprawianego malarstwa. I dalej, wiązanie uzdolnień ze sposobem kontaktowania się z otoczeniem – co zauważa sama Autorka – to pewien rodzaj skrótu interpretacyjnego. W istocie chodzi o aktywność inspirowaną zdolnościami. Ta, choć zróżnicowana, wymaga – jak się wydaje – wewnętrznej koncentracji niezbędnej w procesie krystalizacji i ekspresji twórczej idei. (Por. wyniki uzyskane przy porównaniach międzygrupowych). Pojawia się pytanie o znaczenie – w tymże procesie - stylu poznawczego jako preferowanego sposobu ujmowania rzeczywistości. Czy relacja w trójce: styl poznawczy – styl malarstwa – styl komunikacji warta jest badawczego zainteresowania?
- 4) Ostatnia uwaga dotyczy poszukiwania innej – niż proponuje to Doktorantka - odpowiedzi na pytanie o nadrzędne podmiotowe wyznaczniki, czy raczej korelaty, stylu komunikacji. W pracy pojawiają się odwołania do koncepcji osobowości Costy i McCrae oraz McAdamsa. W samym badaniu oparto się na pomysły C. Cloningera. Wychowana w środowisku tworzącym warszawską szkołę osobowości dostrzegam funkcjonalne znaczenie jej poznawczych ogniw, w tym struktury Ja, charakteryzowanej m. in. przez spójność, stabilną

samoocenę, niezależność standardów, stosunek do siebie. Towarzyszące im emocje o pozytywnym znaku sprzyjają wykorzystaniu zdolności, gdyż pozwalają swobodnie eksplorować zarówno otoczenie jak i umysł. Ponadto też – co ważne dla podjętego w pracy problemu - ułatwiają utrzymywanie kontaktu ze sobą oraz innym.

Konkluzja

Przedłożona mi do recenzji praca doktorska Pani magister Izabeli Szymczak spełnia z wszystkie wymagania określone przepisami ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku oraz ustawy Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 3 lipca 2018 roku. Autorka posiada kompetencje w obszarze poszukiwania nowego problemu naukowego. W oparciu o znajomość literatury formułuje pytania i hipotezy. Odpowiada na nie drogą empirycznej weryfikacji, postępując zgodnie z kanonami współczesnej psychologii. Zrozumiale wyjaśnia i raportuje otrzymane wyniki, wskazując także na ich praktyczną użyteczność. Na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Maria Feduniska

Warszawa, 22 kwietnia 2024 roku